

ФІЛОСОФІЯ
ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ
ВИЩОЇ ШКОЛИ:
ПСИХОЛОГІЧНЕ СПРЯМУВАННЯ

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

Видавництво
«Центр учбової літератури»
Київ — 2025

УДК 159.9:371.214.46-316.4

Ф 56

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 2 від 20. 02. 2025 року)*

Рецензенти:

Балаиов Е. М. — доктор психологічних наук, професор, ректор Національного університету «Острозька академія»;

Клочек Л. В. — доктор психологічних наук, професор, проректор з наукової роботи Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка;

Підбуцька Н. В. — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами імені академіка І. А. Зязюна Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Філософія освітнього простору вищої школи (психологічне спрямування):

Ф 56 Колективна монографія: за ред. Р. В. Павелківа, Н. В. Корчакової. Київ : Вид-во «Центр учбової літератури», 2025. 458 с.

ISBN 978-966-370140-0

Наукова монографія присвячена висвітленню питань оновлення методологічних підходів та змістових аспектів викладання дисциплін психологічного циклу у закладах вищої освіти; розвитку професійних компетенцій майбутніх фахівців та їх особистісного росту в умовах сьогодення. Також, у роботі здійснено висвітлення результатів наукових досліджень, присвячених аналізу стресостійкості здобувачів вищої освіти та їх викладачів в умовах війни; збереження ментального здоров'я українців, що залишили окуповані території чи включені у бойові дії ; відновлення тілесного Я-образу у ветеранів, що пережили тяжке знівчення тіла у результаті поранень.

Матеріали будуть корисні для студентів та викладачів вищих навчальних закладів для спеціальностей «Психологія», «Середня освіта», «Дошкільна освіта», «Соціальна робота». Інформація, подана у форматі аналітичних та емпіричних наукових повідомлень, буде цікавою для практикуючих психологів, педагогів та соціальних працівників.

УДК 159.9:371.214.46-316.4

ISBN 978-966-370140-0

© Колектив авторів., 2025.
© Видавництво «Центр учбової літератури», 2025.

**Формування фахової компетентності майбутніх
учителів-логопедів на заняттях дисципліни
«Логопсихологія»**

*«Не можна людині дати знання,
можна їй тільки допомогти відкрити ці знання».*

Галілео Галілей

Професійно-педагогічна підготовка майбутніх фахівців спеціальної освіти у вищих навчальних закладах спрямована на формування у них системних знань і педагогічних умінь, готовності до інноваційної діяльності, готовності до безперервного збагачення професійних можливостей та удосконалення особистісних якостей, на формування активної, гуманістичної професійної позиції (А. І. Каплієнко, 2019 [76]).

До професії педагога спеціальної освіти висуваються певні вимоги (професіограма). Він повинен бути глибоко компетентним й мати наступні якості:

- гуманістична переконаність, громадянська й моральна зрілість;
- пізнавальна й педагогічна спрямованість;
- захопленість професією, любов до дітей;
- вимогливість до себе й навколишніх, справедливість, витримка й самокритичність;
- педагогічна творча уява й спостережливість;
- щирість, скромність, відповідальність, твердість і послідовність у словах і діях.
- мати систему загальнотеоретичних і спеціальних професійних знань, сукупність і широта яких формує в нього уявлення про типологію й структуру аномального розвитку, про способи попередження й подолання тих чи інших порушень розвитку, про методи психолого-педагогічного впливу (І. Л. Пукас, 2021⁵).

⁵ Пукас І. Л. Основи саморозвитку професійної компетентності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти: монографія. Київ: Вид-во «Центр учбової літератури», 2021. 134 с.

О. В. Мартинчук (2014) визначила професійну компетентність спеціального педагога як інтегральну якість особистості, що охоплює: світоглядні позиції педагога, розвинені професійно значущі якості, здатність до виконання на високому рівні готовності професійних завдань у сфері організації навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами, здатність нести професійну відповідальність за результати цієї діяльності, постійно підвищувати рівень своєї професійної діяльності [121]

Ю. Пінчук (2005) сформулювала визначення «професійна компетентність вчителя-логопеда» як інтегративну якість особистості, яка виявляє готовність максимально ефективно здійснювати діагностику, корекційно-превентивне навчання та особистісний розвиток осіб з вадами мовлення. І. Жадленко (2014) підкреслює, що компетентнісний підхід посилює практичну спрямованість підготовки майбутніх логопедів, підкреслює необхідність набуття досвіду діяльності, вміння на практиці реалізувати знання; формує основні структурні компоненти професійної діяльності вчителя-логопеда, зокрема:

- визначення доцільних форм взаємодії з дитиною з порушеннями мовленнєвого розвитку;
- діагностичну діяльність (вивчення історії розвитку, причин порушень у дитини, бесіда з батьками, спостереження за дитиною, обстеження мовлення);
- складання індивідуальних корекційних планів роботи з порушеннями мовленнєвого розвитку;
- виправлення порушень усного та писемного мовлення;
- аналіз результативності роботи, визначення динаміки розвитку дитини, ведення документації та складання звітів;
- надання порад, консультацій батькам, педагогами, залучення родин до корекційного процесу;
- участі у різних заходах методичної роботи, самоосвіті;
- пропаганда логопедичних знань, взаємодія з громадськістю (І. Жадленко 2014 [57]).

Концепція збалансованості професійної та особистісної складових готовності майбутнього фахівця спеціальної освіти є одним з важливих показників його компетентності, може бути практично реалізована саме в контексті гуманістичної парадигми освіти, коли педагогічний процес розуміють як суб'єкт-суб'єктну взаємодію

педагогів та вихованців, при цьому найголовнішою метою педагога є з одного боку створення найсприятливіших умов для саморозвитку дитини, а другого – сам педагог має можливість розвитку, самоактуалізації (Н. М. Руденко, Н. В. Федорова, 2018 [186]).

О. Кузенко (2018) зазначає, що актуальною проблемою сучасної вищої освіти у галузі професійної підготовки учителів-логопедів є необхідність переосмислення підходу до освітньої діяльності здобувачів, відмова від морально застарілої дидактичної моделі й переходу на позиції гуманістичної освітньої парадигми зі студентоцентризованим підходом. Це зумовлює необхідність створення педагогічних умов для отримання освіти на основі кращих досягнень національної і європейської науки, формування в студентів професійних компетенцій, особистісних якостей, відповідно до вимог спеціальності «Спеціальна освіта» (О. Кузенко, 2018 [102]).

У 2020 році був затверджений новий Стандарт вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня вищої освіти – ступеня бакалавра – з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 016 Спеціальна освіта підготовка фахівців, які здатні розв'язувати складні задачі і практичні проблеми спеціальної освіти з метою корекції і компенсації порушень психофізичного розвитку осіб з особливими освітніми потребами різних вікових груп.

Дисципліна «Логопсихологія» є складовою частиною дисциплін циклу обов'язкових компонентів освітньо-професійної програми спеціальності «Спеціальна освіта». Її вивчення передбачає підвищення професійної компетентності здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, ефективній самореалізації студентів, сприяє поглибленому розумінню структури і закономірностей психічної діяльності осіб із порушеннями мовленнєвого розвитку. Мета курсу – розкрити причини, механізми, особливості перебігу психічних процесів при порушеннях мовлення; виявити особливості пізнавальної та особистісної сфери при різних порушеннях мовлення; визначити механізми психічного розвитку та адаптації осіб з порушеннями мовлення; сприяти формуванню уявлень про зміст практичної роботи з людьми з порушеннями мовленнєвого розвитку. Дисципліна допомагає здобувачам освіти набути академічну (професійну) кваліфікацію фахівця спеціальної освіти у дошкільних, загальноосвітніх закладах з інклюзивним та інтегрованим навчанням, спеціальних закладах освіти, сформувати професійні компетентності у

галузі спеціальної психології. Логопсихологія характеризується тісними міждисциплінарними зв'язками із загальною, віковою, педагогічною, спеціальною психологією, психолінгвістикою, нейропсихологією та іншими галузями психологічних та медичних знань (І. В. Мартиненко 2019 [120]).

У Рівненському державному гуманітарному університеті «Логопсихологія» включена в навчальний план спеціальності 012 «Дошкільна освіта» з додатковою спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» і спеціальності 016 «Спеціальна освіта» на педагогічному факультеті.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- формування понятійно-категоріального апарату дисципліни;
- ознайомлення з досягненнями сучасної теорії і практики вітчизняної й зарубіжної спеціальної психології;
- оволодіння системою загальнотеоретичних та спеціальних професійних знань про суспільно-історичну сутність психіки людини;
- вивчення закономірностей психічного розвитку дитини;
- вивчення загальних та специфічних закономірностей розвитку з відхиленнями;
- знайомство з сучасними класифікаціями порушень психічного розвитку;
- вивчення особливостей пізнавальної, особистісної сфер осіб з порушеннями мовленнєвого розвитку (ПМР);

З метою формування фахової компетентності майбутніх учителів-логопедів на заняттях дисципліни «Логопсихологія» ми розробили комплекс педагогічних умов.

Ми вважаємо, що *першою умовою формування* має бути *організація освітнього процесу на принципах педагогічної взаємодії та співробітництва*.

Принцип педагогічної взаємодії викладачів і здобувачів забезпечує здійснення освітнього процесу відповідно до індивідуально-психологічних характеристик студентів. Це допомагає студентам стати активними учасниками у системі «викладач – здобувач», відчувати довіру до себе, до своїх поглядів і думок.

Близьким до принципу педагогічної взаємодії виступає принцип співробітництва, який ґрунтується на партнерських взаєминах. Основним тут є врахування інтересів, потреб обох сторін. Викладач і

студент разом знаходять вихід з різних ситуацій, що склалися, продумують і реалізують шляхи розв'язання проблем. Цей принцип допомагає відчутти студентам себе «на рівних» з викладачем. У процесі реалізації його розкриваються й формуються особистісні якості, необхідні їм у майбутньому для успішної діяльності в закладах спеціальної освіти (ЗСО).

Принцип співробітництва викладача і студента передбачає організацію співпраці, наявність ділових стосунків зі студентом. Викладач при співробітництві заохочує студента до навчання через створення середовища, що сприяє розвивальній діяльності, організовує максимальне напруження сил у досягненні вершини можливостей (О. Войтович, 2013 [30]).

Войтович О. зазначає, що правильно віднайдений індивідуальний стиль педагогічного спілкування сприяє розв'язанню комплексу завдань, що стають перед викладачем:

- педагогічний вплив стає адекватним особистості педагога, а процес спілкування з аудиторією - приємним;
- суттєво полегшується процедура налагодження взаємин зі студентами;
- зростає ефективність передавання інформації.

У своїй роботі ми застосовуємо такі види спілкування:

- соціально орієнтоване – лекція, розповідь, виступ;
- групове предметно орієнтоване – колективна праця; робота по підгрупах;
- особистісно орієнтоване – спілкування однієї особистості з іншою [30].

Так, наприклад, на лекціях модуля 1 «Теоретичні та методологічні основи логопсихології» ми організовуємо соціально-орієнтоване спілкування, яке передбачає організацію індуктивного і дедуктивного вивчення навчального матеріалу. Пізнавальна активність студентів підвищується, коли під час лекції застосовується технологія *attention grabber* (з англійської перекладається як «привернути увагу»). «Щось цікаве» в освітньому контенті захоплює увагу слухачів. Це може бути історія, яка ілюструвала б важливість вивчення цього питання; інтригуюче запитання, на яке є відповідь у цій лекції; звернення до актуальної події чи фільму, повідомлення в соціальних мережах; представлення навчального кейсу, розв'язок якого міститься у лекції та ін.

Наприкінці лекційного заняття ми часто застосовуємо усний підсумок матеріалу, зроблений студентами. Це, наприклад, може бути відповідь на запитання «Які висновки ви можете зробити після лекції?», «Який навчальний матеріал ви б хотіли більш детально розглянути на практичному занятті?», «Що більше запам'яталося?». Можна дати студентам письмове завдання з коротким обговоренням. Ми зі студентами створюємо скриньку або інтерактивну дошку для запитань, на деякі з яких викладач може відповісти на початку наступного заняття.

Наступною ми виокремили умову, що сприятиме формуванню педагогічних вмінь і навичок, набуттю практичного особистісного досвіду здійснення корекційної діяльності з дітьми з ПМР, – застосування на практичних і лабораторних заняття інтерактивних методів навчання. Серед інтерактивних методів широко використовуються нами такі як: мозковий штурм, робота в малих групах, рольові ігри, імітаційні ігри та інші.

На думку провідних педагогів, робота студентів у колі, робота в парах, малих групах, сприяє їхньому відчуттю власної належності до групи, єдності їхніх енергій, набуттю досвіду міжособистісної взаємодії. Постійна зміна пар, груп, загального кола на заняттях дає можливість кожній особистості шукати контакт, співпрацювати з різними студентами, що поступово впливає на об'єднання усіх представників групи в єдиний колектив, групу (Т. Равчина, 2015)⁶.

Наприклад, на практичному занятті за темою «Теоретичні засади логопсихології» ми застосовуємо прийом «Обмін парами». Ми розподіляємо студентів на пари для обговорення питання «Історичний аспект становлення логопсихології». Потім пропонуємо обмінятися партнерами, аби поділитися з новим партнером своєю думкою і думкою партнера з першої пари.

На практичному занятті за темою «Загальна характеристика порушень психічного розвитку» ми застосовуємо прийом «Викладач і студент», коли один в парі бере на себе роль викладача, другий – студента. Головна мета цієї активності – повторити попередній матеріал. Прийом «Результати іншого» частіше застосовується на здачі індивідуального науково-дослідного завдання (ІНДЗ). Студенти

⁶ Равчина Т. Організація взаємодії студентів з освітнім середовищем у вищій школі. *Вісник Львівського університету*. Серія: Педагогічна. 2005. Вип. 19, частина 2. С. 4-16.

розділяються на пари. Кожний презентує свої проекти один одному. Після цього здобувачі мають презентувати перед групою роботу партнера. Не всі, лише ті, хто знайшов роботу напарника цікавою чи зразковою. Прийоми інтерактивного навчання «Вимушені дебати», «Оптиміст/песиміст», «Експертна оцінка» частіше використовується нами на практичних заняттях за модулем 3 «Прикладні проблеми логопсихології».

Для кращого засвоєння навчального матеріалу ми застосовуємо на практичних заняттях за модулем 2 «Особливості психічного розвитку осіб з порушеннями мовлення» мнемодощки (blackboard for memorization). Спираючись на власний досвід роботи із здобувачами, нами обрано дієвий засіб запам'ятовування матеріалу – використання способу візуалізація.

Візуалізація – це метод, який допомагає отримати зорову, слухову, тактильну інформацію в ігровій формі та активізує пізнавальну активність. Сучасні освітні технології допомагають швидко опрацьовувати інформацію, спираючись на зорове сприйняття образів. Спеціалісти стверджують, що більшість людей якнайкраще сприймає саме візуальну інформацію – вона швидше систематизується, а кольорові образи завдяки включенню емоційної складової ліпше сприймаються.

Рис. 1. Приклад застосування мнемодощки за темами «Логопсихологія як галузь психологічної науки» та «Загальні та специфічні закономірності розвитку з відхиленнями»

Найбільш активно на практичних заняттях з логопсихології за темами «Організація психологічної допомоги дітям з ПМР», «Прийоми і методи психокорекційної роботи з дітьми з ПМР» ми використовуємо імітаційні ігри. Імітаційні ігри – це особливий клас навчальних, управлінських і розвиткових інтерактивних ігор, що моделюють середовище, активізують інтелектуальну діяльність учасників, створюють багатоаспектні умови для взаємодії і колективного прийняття рішень на основі індивідуальних підходів (Інтерактивні методи навчання: навч. посібник, 2005).

Ігрова система відрізняється від її реального аналога головним чином трьома позиціями:

- реальні персонажі замінюються виконавцями ролей цих персонажів;
- реальна інформація замінюється псевдореальності інформацією, отриманої за допомогою імітації життєвих процесів (в цьому полягає імітаційний аспект розглянутих моделей);
- у грі, як правило, стискається масштаб часу і спрощується організаційна структура (в цьому полягає експериментальний характер ігрових моделей).

Імітаційна гра включає в себе п'ять складових: 1) гравці; 2) експерти; 3) організатори гри; 4) матеріал з досліджуваної проблеми; 5) експериментальна ситуація, яку утворюють ігрова обстановка, сценарій і регламент гри [3 Ігри дорослих].

Нами розроблено серію імітаційних ігор за темою «Організація психологічної допомоги дітям з порушеннями мовлення», які дозволяють підвищити мотивацію до навчання здобувачів вищої освіти; набути досвід професійної діяльності; тренувати особистісні навички надання допомоги дітям з порушеннями мовленнєвого розвитку; розвинути комунікативні і організаторські здібності, які необхідні у командній роботі.

Третьою педагогічною умовою формування компетентності майбутніх учителів-логопедів можна виділити практично-орієнтовану спрямованість лабораторних занять з логопсихології. Ми вважаємо, що майбутні логопеди мають набувати досвід роботи з дітьми з особливими освітніми потребами вже з перших курсів навчання у закладі вищої освіти. Саме тому лабораторні заняття проводяться на базі освітніх установ м. Рівного. Також ми активно залучаємо студентів до волонтерської роботи в громадських організаціях міста.

Наприклад, на протязі багатьох років майбутні логопеди проводять діагностичну, корекційно-розвиткову роботу на базі Громадської організації дітей з інвалідністю з дитинства «Передзвін» м. Рівного.

Рис.2. Проведення студентами корекційно-розвиткових занять на базі ГО «Передзвін»

Студенти вивчають пізнавальну, емоційно-вольову сферу осіб з порушеннями у розвитку, активно долучаються до виховної роботи в «Передзвоні»: організовують свята, екскурсії, вистави та ін. Надають психологічну підтримку особам з інвалідністю та їх родинам

Рис. 3. Участь студентів в організації дня Святого Миколая на базі ГО «Передзвін»

На нашу думку, для формування фахової компетентності майбутніх учителів-логопедів також необхідно:

1. Створити конструктивне освітнє середовище, яке сприятиме розвитку soft skills (м'яких навичок) hard skills («жорстких» навичок) у здобувачів;

2. Упроваджуючи ігровий підхід за допомогою імітаційних ігор у навчанні студентів, важливо, щоб обрана психолого-педагогічна ситуація відповідала можливостям студентів для її розв'язання, спонукала до формування різних компонентів готовності до роботи з особами з порушеннями у розвитку, була реальною й актуальною.

3. При ознайомленні здобувачів зі змістом гри необхідно використовувати опорні конспекти лекцій, які ми розробляємо заздалегідь. У такому випадку кожен студент зможе мати можливість попередньо ознайомитися з ними у друкованому (електронному) варіанті та не вести записів під час практичних і лабораторних занять. У зв'язку з цим лектор має можливість більше часу приділяти увагу розгляду найбільш складного навчального матеріалу, створювати проблемні ситуації на занятті, ставити перед студентами пізнавальні завдання, які потрібно розв'язати, що зробить процес формування фахових компетенцій майбутніх логопедів більш ефективним.

Таким чином, представлений комплекс педагогічних умов формування професійної компетентності фахівців у галузі спеціальної освіти забезпечує отримання кожним студентом того рівня професіоналізму в оволодінні знаннями, вміннями, навичками, який відповідає його реальним здібностям і можливостям; служить дієвим механізмом для саморозвитку майбутнього корекційного педагога і активізує освітню діяльність здобувачів.

ЗМІСТ

Передмова	3
-----------------	---

Частина 1.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ТА ЇХ ПОТЕНЦІЙНИХ КЛІЄНТІВ

Деонтологічні предиктори адаптивності до невизначеності викладачів прифронтових закладів вищої освіти <i>Токарева Наталя</i>	5
Прийняття скаліченого тіла після важкого поранення як інтрапсихічний конфлікт <i>Корчакова Наталія</i>	35
Актуальні проблеми розвитку ментального здоров'я особистості в сучасних умовах кризового суспільства <i>Волошина Валентина, Варіна Ганна</i>	71
Суб'єктивне переживання стресу здобувачами вищої освіти в умовах воєнного стану та у взаємозв'язку із самоусвідомленням <i>Савелюк Наталія</i>	101

Частина 2

ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ПСИХОЛОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ : МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ЗМІСТОВІ АСПЕКТИ

Особливості викладання психології у вищій школі з урахуванням цілей сталого розвитку <i>Ширяєва Людмила</i>	147
Екскурс у методологію психологічного дослідження позитивного та саногенного мислення особистості <i>Булах Ірина, Цьомик Христина</i>	170

Науково-методологічні парадигми в консультативній психології <i>Попелюшко Роман</i>	204
Змістові аспекти викладання дисципліни «Психологія освітньої діяльності» <i>Созонюк Ольга</i>	234
Вплив кризи на психологічне благополуччя особистості <i>Назарець Людмила</i>	269

Частина 3. РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ТА ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Оцінювання професійної компетентності майбутніх управлінців : міждисциплінарний підхід <i>Березюк Тетяна</i>	298
Формування фахової компетентності майбутніх учителів-логопедів на заняттях дисципліни «Логопсихологія» <i>Руденко Наталія</i>	332
Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців психологічної служби освіти у контексті сучасних вимог <i>Кулакова Лариса</i>	342
Розвиток соціального інтелекту майбутнього педагога у процесі професійної підготовки <i>Руслан Кулаков</i>	372
Психологічні аспекти взаємозв'язку суб'єктивного благополуччя та життєвих перспектив у юнацькому віці <i>Варіна Ганна, Ковальова Ольга</i>	402
Список використаних джерел	429
Авторський колектив	453

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ФІЛОСОФІЯ
ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ
ВИЩОЇ ШКОЛИ:
ПСИХОЛОГІЧНЕ СПРЯМУВАННЯ

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку 18.03.2025 р. Формат 60х84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 28,65. Тираж 300 прим.

ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2458 від 30.03.2006 р.